

Richter, Václav

Farní kostel sv. Jana Křtitele v Urbanově

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná.
1990-1992, vol. 39-41, iss. F34-36, pp. [71]-86

ISBN 80-210-0699-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110524>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÁCLAV RICHTER

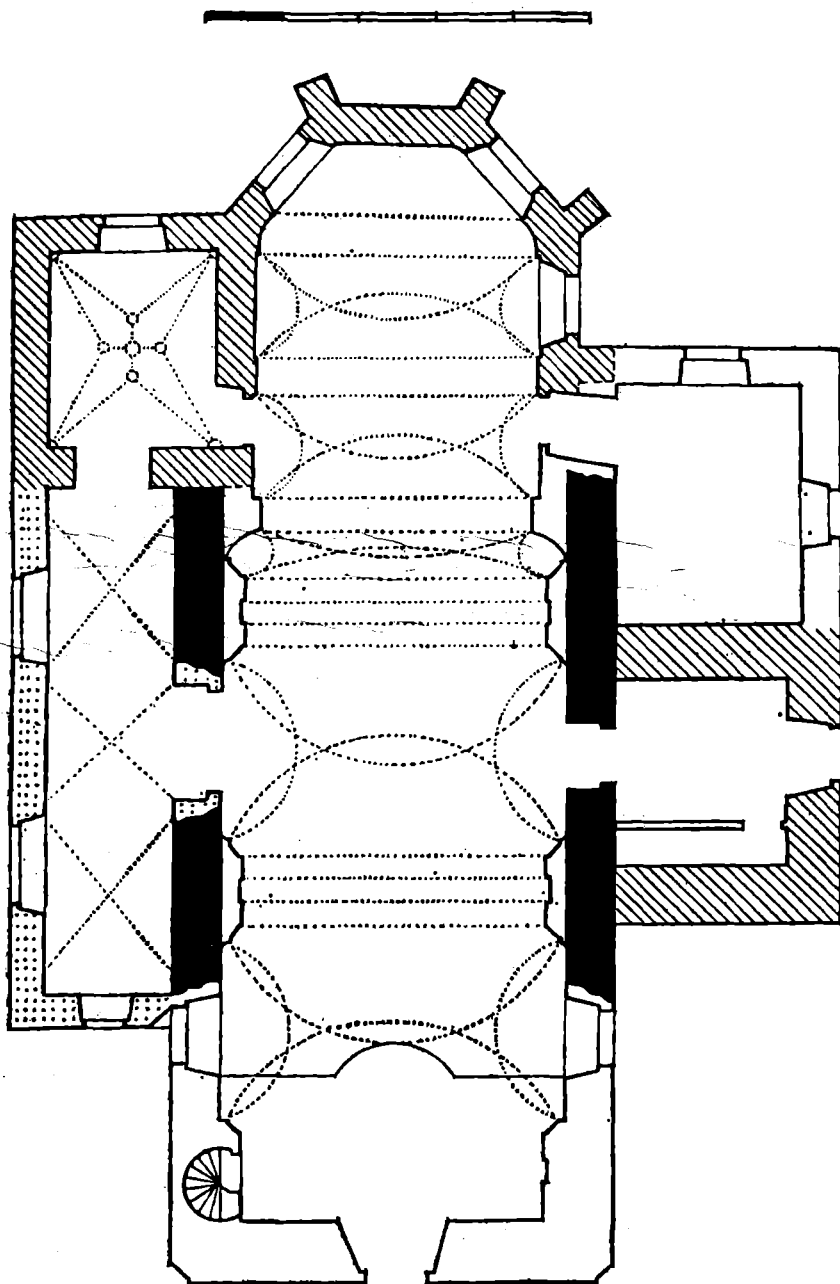
FARNÍ KOSTEL SV. JANA KŘTITELE V URBANOVĚ

Asi 6 km jižně od pramenů moravské Dyje — pod Hřebenem (kóta 673 m) u Panenské Rozsíčky — leží na levém břehu nevelká ves Urbanov. V ní při severozápadním okraji návsi stojí na skále nad Dyjí (hladina ve výši 547 m, ves 558 m) starobylá farní svatyně, zasvěcená sv. Janu Křtiteli, tedy se stejným patrociniem jako měl původní dřevěný kostel ve Staré Jihlavě, jehož výstavba ze dřeva je doložena patrně tím, že jedna z farních vsí jihlavského chrámu se jmenovala Cerekvice. Bývalý hřbitov kolem urbanovského kostela, obehnaný kamennou zdí, byl zrušen a nahrazen novým za vesnicí. V ohradní zdi stojí kaplička sv. Barbory, kdysi do hřbitova otevřená velkým obloukem.

Prostou orientovanou jednododní stavbu sv. Jana Křtitele v Urbanově lze archeologicky snadno analyzovat. Nejstarší částí chrámu je v půdorysu obdélníková loď, která byla původně kratší. Původní délka lodi je dána jednak délkou severní boční kaple, k lodi přistavěné, jednak nedávno zjištěným jihozápadním nárožím lodi pod prvním oknem (od západu). Při odkrytí tohoto nároží bylo zjištěno, že stará loď je pod omítkou zděna dosti nepravidelně z lomového kamene a na nároží armována kvádry. Za pozdní přestavby lodi (v 18. století) byly obvodní zdi nadstavěny a štíty (západní a východní) odbourány. Je však nepochybné, že původní loď měla pouze dřevěný strop, i když se v podstřeší nezachovaly kapsy trámů a že byla zakryta sedlovou střechou.

Po původních oknech lodi nebyly zatím při běžných opravách budovy zjištěny žádné stopy. Ale na jižní straně dodnes existuje hlavní pozdně románský portál kostela. Do špalety vyříznuté pravoúhle do zdi je vsazeno rovněž v řezu pravoúhlé kamenné ostění s půlkruhovým záklenkem. Vnější hrana ostění je členěna silným obloukem odděleným zářezem a na čele ostění dosti hlubokým výžlabkem, za nímž k profilaci přistupuje druhý slabší obloun mezi zářezy. Profil obíhá nepřerušeně po obvodu otvoru a končil na podnoží asi taliřkovitými patkami u oblounů. Podnož s patkami je totiž nyní poškozena. Zdá se, že portál byl dodatečně zvyšován při různé výšce podlah lodi a portálové předsně.

MĚŘÍTKO 1:100

I. Urbanov, kostel sv. Jana Křtitele, půdorys s plně položeným zdívem pozdně románské lodi

Urbanovský duchovní správce Jan Slabý objevil před několika roky při úpravě stupňů, vedoucích od prahu portálu do lodi, že jedna kamenná deska — tvořící část stupně — je bývalá obrácená patka pozdně románského sloupu s nárožními drápky, sekundárně upotřebená. Podle velikosti této patky, nyní uložené v předsíni před portálem, lze se domnívat, že nejpravděpodobněji patřila ke sloupu, jenž byl podpěrným článkem panské tribuny v lodi. Předpokládaná západní empora ovšem zcela zmizela při přestavbě lodi. Z historie umění je známo, že panská tribuna v románské architektuře byla vyhrazené a vyvýšené místo pro feudálního vlastníka kostela (světského nebo církevního) a že rozeznáváme v předgotickém středověku tři typy těchto šlechtických empor, jejichž původ lze sledovat až do karolinského (popřípadě starokřesťanského) údobí. Nejobvyklejší tribuna byla kruchtovitá (podobná kostelní hudební kruchtě). Druhý typ představovala tzv. tribuna věžní, umístěná v prvním patře západní chrámové věže. Konečně existovala tzv. patrová empora, oddělená od lodi zdí, sahající až ke stropu a různě prolomenou v přízemí i v patře. Ze situace v Urbanově plyne, že tamní tribuna mohla být jen kruchtovitá nebo patrová, neboť její součástí byl sloup a kostel neměl na západě věž. U kruchtovitých empor se sice západní věže vyskytovaly (z obranných důvodů), ale nikoli nutně. Patrové tribuny mívaly lehčí věže jako nadstavbu nad středním polem empory, spíše ve funkci zvonice. Zdá se nejpravděpodobnější, že v urbanovské lodi stála tribuna kruchtovitá, nesená jedním sloupem a dvěma oblouky. Patrovou emporu v Urbanově nebylo by sice třeba v té době vylučovat — srovnej kostel v Červené Lhotě u Třebíče s patrovou tribunou, asi Urbanovu místně a časově nejbližší —, ale okolnost, že již v 15. století byla u urbanovského chrámu vystavěna nová věž u jižního boku lodi, pouze zvonice, mluví — podle mého mínění — proti předpokladu patrové tribuny. Farní kostel sv. Martina v nedaleké Třešti má rovněž pozdně románskou loď bez věže (kdysi s tribunou?), pozdně románský kostel v Telči (nyní sv. Ducha) zeměpanského založení byl opatřen věžní tribunou.

Existence panské tribuny v Urbanově dokazuje, že v blízkosti kostela se musilo rozkládat panské sídlo, neopevněný románský dvorec spojený s emporou. Naznačuje to i poloha svatyně na skále a area bývalého hřbitova u kostela, která se zdá být na severu omezena zbytkem bývalého suchého příkopu. Dvorec by podle toho asi ležel jižně od kostela a souvisel by s budovami dnešní fary, kde však — za dnešního stavu — se nejeví jasněji stopy po hospodářském dvoře. Rozloha románského sídla není tedy dnes určitá.

Původní dispozice pozdně románského kněžiště, tj. východních částí kostela, je zatím nezjistitelná, jelikož staré presbyterium bylo zničeno. Jeho rozvrh by bylo možno odkrýt jedině archeologickým výkopem. Předem lze se domnívat, že toto ztracené kněžiště mělo útvar buď pouhé půlkruhové apsidy nebo pravouhlého presbyteria anebo chórového čtverce s apsidou.

Z románského zařízení kostela se zachovala z kamene hrubě tesaná mísovitá křtitelnice, bez nohy.

Jelikož ke stavbě původního kotela v Urbanově se nezachovaly žádné

písemné údaje, lze určit jeho stáří jediné slohovou kritikou, a to podle pozdně románského portálu. V okolí Urbanova na západní Moravě a po případě v přilehlých částech Čech existují sice některé příbuzné památky, ale žádná z nich není přesně datována. Za jakési epicentrum pozdně románské architektury toho slohového odstínu, který je reprezentován urbanovským kostelem na jihozápadní Moravě, tj. na Bítovsku a na Znojmsku, lze považovat pozdně románskou huť, která stavěla první fázi markraběcího premonstrátského kláštera v Louce u Znojma (tedy Louka I). Klášter v Louce byl založen roku 1190 a uvedená první stavební etapa byla svěcena nedlouho před rokem 1220. Jde tam hlavně o výstavbu konventního chrámu, v jehož chóru se objevují portálky analogické portálu v Urbanově. Podle dnešních vědomostí odešla pak asi pozdně románská loucká huť do Oslavan, kde roku 1225 založila znojmská šlechtična Heilwida, provdaná do rodu pánů z Myslibořic, dodnes zachovaný klášter cisterciáček. Pro bližší určení stavby v Urbanově je patrně nevýhodou, že se nic nezachovalo z prvních budov kláštera premonstrátek v Nové Říši, založeného prý roku 1211, který měl s Loukou styky. První známý novoríšský probošt Heřman (1248) vystupuje na loucké listině. Nedostatkem pro slohovou analýzu Urbanova je také nepochybně fragmentární dochování některých pozdně románských zeměpanských kostelů v blízkém okolí Urbanova, například v Telči (sv. Duch) a v Kostelní Myslové. Na druhé straně lze upozornit, že pozdně románská loď farního kostela sv. Jakuba v Podolí u zeměpanské Jemnice, jež musila vzniknout jistě nějakou dobu před rokem 1227 (kolem 1200?), je architektonicky zcela bloková, stereotomní. Z předešlého tedy plyne, že vznik pozdně románské lodi v Urbanově by bylo možné typologicky zařadit zhruba do doby kolem roku 1220. Po roce 1240 je patrné v Jihlavě, že v městě již nastupuje architektura přechodního slohu. S tímto datováním urbanovského portálu souhlasí, že podobné portály se silným obloukem po obvodu ostění nacházíme v okolí Urbanova také na hradě Vítkovců v Jindřichově Hradci, jež byl založen Jindřichem (1205—1237), synem Vítkem z Prčic, před rokem 1220. Jižně od Urbanova, jak bude ještě později rozvedeno, probíhala pradávna cesta z Třebíče přes Starou Říši a Telč od Jindřichova Hradce.

Pozdně románský portál v Urbanově je provenienčně odnoží školy, která se vyvinula v Porýní a vyznačovala se bohatou článkovou výstavbou. Odtud se tento sloh šířil jednak severní cestou přes Sasko, jednak jižně Podunajím. Urbanov patří nepochybně k podunajskému proudu tohoto „barokního“ umění, jež zasáhl — jak uvedeno — v Louce I a kolem roku 1220 také až na východomoravském Velehradě I (svěcení 1228). Podunajským vlivem byl se mohla vysvětlit i předpokládaná kruchtovitá tribuna v Urbanově, která jinak v té době by byla například při saské orientaci dosti nečekaná.

V době první poloviny 13. století panovala na jihozápadní Moravě značná stavební činnost, nejprve již za české kolonizace, pak za následující kolonizace německé. Pomineme-li stavby na dominiu třebíčského kláštera severně od řeky Jihlavy, tj. samu Třebíč (a popřípadě blízkou Vladislav), Měřín, zmíněnou Červenou Lhotu a pozdně románský kostel

v Lukách nad Jihlavou, lze tam vyjmenovat tyto lokality pozdně románské nebo přechodní architektury:

Jihlava. Původní dřevěný farní kostel sv. Jana Křtitele ve Staré Jihlavě (1233). Farní kostel sv. Jakuba v městě Jihlavě (1257). Minoritský klášter P. Marie. Dominikánský klášter sv. Kříže. Městský špitál (1258) nezachován.

Rančův. Farní kostel sv. Petra a Pavla (před 1234). Zachována pozdně románská loď s portálem.

Vilanec. Farní kostel sv. Jakuba. Přechodní, kolem 1250.

Stonařov. Farní kostel sv. Václava a karnier. Původní dřevěný kostel (?) byl nahrazen za německé kolonizace přechodními stavbami chrámu a karnieru kolem poloviny 13. století.

Kostelec. Farní kostel sv. Kunhuty. Zachována přední loď s portálem z doby německé kolonizace (Wolframs) kolem poloviny 13. věku.

Brtnice. Farní kostel sv. Jakuba v trhově vsi, připomínán již 1224. Nezachován.

Kněžice. Farní kostel sv. Jakuba (připomínán 1278) se zachovanou pozdně románskou lodí (portálek s oblounem), s panskou tribunou? 1222 Dětrich z Kněžic. Kolem 1220.

Střížov (u Jihlavy). Farní kostel sv. Jana Křtitele. Přechodní nebo dřevěný s kamenným kněžištěm (nyní sakristií)?

Příbyslavice. Farní kostel (P. Marie), připomínán 1224. Pozdně románský, tribunový. První čtvrtina 13. století (presbyterium). Právě však nyní (1968) byla objevena pod pozdně románským presbyteriem starší jednoduchá apsida, čímž se posouvá vznik kostela do starší doby a budova má dvě románské stavební fáze.

Předín. Farní kostel sv. Václava, pozdně románský, byl zbořen 1843.

Heraltice. Farní kostel sv. Jiljí. Nezachován.

Rokytnice. Farní kostel sv. Jana Křtitele, připomínán 1190. Zachována loď.

Čáslavice. Farní kostel sv. Martina, připomínán 1240. Přechodní presbyterium, loď starší.

Krahušov. Filiální kostel sv. Petra. Pozdně románský.

Střítež. Filiální kostel sv. Marka. Pozdně románský.

Stará Říše. Farní kostel Všech svatých, připomínán 1257. Nezachován.

Nová Říše. Klášter premonstrátek, založený 1211? A farní kostel sv. Petra? Nezachováno.

Horní Cerekev (Lovatova Cerekev)? Farní kostel P. Marie. Dřevěný?

Dolní Cerekev. Farní kostel sv. Maří Magdalény. Dřevěný?

Batelov. Farní kostel sv. Petra a Pavla, připomínán 1279. Nezachován.

Třešť. Farní kostel sv. Martina. Zachována pozdně románská loď.

Urbanov. Farní kostel sv. Jana Křtitele. Zachována pozdně románská loď.

Telč. Farní kostel (P. Marie?, později sv. Ducha). Zachována pozdně románská věž se západní zdí lodi. První čtvrtina 13. století.

Kostelní Myslová. Farní kostel sv. Václava, připomínán 1253. Z pozdně románské stavby se zachovaly jen trosky.

Dačice. Farní kostel sv. Vavřince, svěcený 1184. Románská loď se zachovala až do 1775.

Bílkov. Filiální kostel sv. Jana Křtitele. Zachována pozdně románská loď a pravouhelné presbyterium (v jádře). Tribuna? (sídlo 1253). Druhá čtvrtina 13. století.

Horní Slatina. Farní kostel sv. Jiljí. Z pozdně románské stavby se zachovala loď a dolní části věže. Tribuna? (sídlo 1257). Portálek příbuzný portálku v Urbanově (se silným obloukem).

Budeč. Farní kostel P. Marie. Románské jádro lodi a věže. Sídlo 1251.

Štěpkov. Filiální kostel sv. Václava. Románská tribunová rotunda.

Šebkovice. Filiální kostel sv. Maří Magdalény. Románská tribunová rotunda.

Častohostice. Farní kostel sv. Barbory. Románská tribunová rotunda.

Domamil. Farní kostel sv. Prokopa, připomínán 1248. Zachované jádro.

Moravské Budějovice. Farní kostel sv. Jiljí (nezachován) a pozdně románský karner.

Jakubov. Farní kostel sv. Jakuba. Pozdně románská tribunová stavba.

Lukov. Farní kostel sv. Jana Křtitele, připomínán 1235. Nezachován.

Horní Újezd. Farní kostel sv. Petra a Pavla. Připomínán 1243. Nezachován.

Slavonice. Farní kostel (P. Marie?), nyní špitální, zachována románská loď.

Staré Hobzí. Farní kostel P. Marie, připomínán 1190. Zachována románská loď.

Jemnice a Podolí. Zbytek tribunové rotundy s válcovou věží. Farní kostel sv. Jakuba s pozdně románskou lodí. Město (královské) 1227 a přechodní hrad s válcovým bergfritem.

Slavíkovice. Filiální kostel s pozdně románskou tribunovou věží.

Velký Újezd? Původní kostel nezachován.

Rancířov. Farní kostel P. Marie, připomínán 1257.

Dešná? Farní kostel sv. Jana Křtitele.

Vratěnín. Farní kostel sv. Jakuba, připomínán 1251. Nezachován.

Bitov. Farní kostel sv. Václava s karnerem v městečku (zatopeno). Hrad s pozdně románskou kaplí P. Marie.

Z předešlého stručného přehledu lze konstituovat pro dějiny architektury na Moravě konce 12. století a první poloviny 13. věku na západní Moravě asi tuto historii. Udržuje se tam především domácí tradice z předešlé doby, jak ji lze sledovat zejména na přežívání panských centrálních rotund do 13. století, spíše ovšem v oblasti starého osídlení. Asi od první čtvrtiny tohoto věku se pak v nově osídlovaném území objevují rustikální deriváty podunajského pozdně románského slohu porýnské provenience, naroubované jinak na stavby konzervativně blokové. Jen u velkého markraběcího podniku v Louce I se představí porýnské umění v kamenické práci okázale, avšak již v Oslavanech I se staví jednodušeji, snad vlivem řádových předpisů. V konstrukci jsou oba konventní chrámy, loucký i oslavanský, v hlavních prostorách stále plochostropé. V druhé čtvrtině 13. století je pak přinesen do tohoto prostředí jiný pozdní odstín románské západní architektury, tzv. přechodní sloh burgundské školy, užívající

již žebrové klenby, ale nikoli s konstruktivními důsledky. Proto byl také nazván bastardní. Je záhodno připomenout laickému čtenáři, že v této době v pařížské škole již vrcholila gotika (Sainte-Chapelle od Pierra de Montereaux, 1243—1248), jejíž stoleté dějiny se snažil interpretovat Er. Panofsky vědomou dialektikou. Burgundský sloh se na Moravě vynořil u královského podniku kláštera cisterciáček v Tišnově (založeného po 1230) a u markraběcího Velehradu II (po 1228?), pak v premonstrátské Louce II (nedatované) a v Oslavanech II (nedatovaných), dále u staveb královského města Jihlavy (po 1240) a také u benediktinské huti v Třebíči (kolem 1250?). V Jihlavě ovšem přistoupily k burgundskému směru další západní vlivy a rovněž Třebíč dokládá zcela zvláštní případ, komplex velmi různé orientace, vycházející však nesporně z Podunají. Třebíčská huť se pak objevila v druhé polovině 13. věku snad v Rajhradě, ovšem nezachovaném. Burgundské umění jihozápadní Moravy se spojuje obvykle také s Podunajím a s německou kolonizací odtud vycházející, s níž nepochybně souvisí objevení se karnerů v této době u farních kostelů kolonizačních městeček. Avšak například v Tišnově může být otázka, odkud přišla tamní královská huť a byla-li vůbec „cistercká“. Nevyjasněna je podobně i předpokládaná existence zvláštních mendikantských hutí. Je možné stanovit specifičnost hutí, danou pouhými omezujícími, negativními předpisy?

U urbanovského pozdně románského portálu se změnil sloupek, jenž se s bobulovou hlavicí jeví ještě v Louce (v presbyteriu), v pouhý oběžný obloun zakončený dole po obou stranách patkami. Již v Louce nestojí sloupek v pravouhlém odstupnění portálu, jak by se očekávalo, nýbrž na hraně ostění. Srovnáme-li jej s antickým sloupem, je patrné, se zřetelem k talířovité patce, tenkému dřiku a tvaru hlavice, že určitý dobový trend, označovaný obvykle za „abstrakci“ a tedy racionální proces, zbavil sloupek původního smyslu a přetvořil jej na „znak“, daný konvencí. V Urbanově byl pak sloupek „sjednocen“ se záklenkem a dostal vnitřní obíhající tendenci, pohyb, u sloupku přirozeně nesmyslnou. Mimoto lze konstatovat, že sloupek je příznačně tektonický (tj. plastický) prvek, složený a skládající adici. Obloun na hraně urbanovského portálu (mezi zářezy), se sousedícím výžlabkem, by však bylo možné interpretovat jako profil, vzniknuvší ohoblováním hrany ostění, tedy stereotomně (tj. skulptivně). Čili stavební hmota není skládaná, nýbrž „sjednocená“ jako celek. Tektonický antikizující článek znakovitě „abstraktně“ pojatý splynul s celkovým blokem.

Postoupíme-li nyní k další archeologické analýze urbanovského kostela, zjistíme opět zřetelně jeho druhou stavební etapu, přestavbu chrámu v gotickém údobí. Do této periody náleží výstavba nového presbyteria se sakristií na jeho severní straně a také věž na jižním boku loďi před pozdně románským portálem. Gotické presbyterium složené v půdoryse z jednoho obdélníkového pole a z polygonálního závěru (pět stran osmiúhelníka) se dodnes zachovalo jen v obvodním zdivu, které je provedeno z lomového kamene a zvenčí je podepřeno gotickými opěráky jedenkrát odstupňovanými, opatřenými podnožemi a pultovými stříškami. Původní klenby se nedochovaly, rovněž všechny otvory kněžiště byly přestavěny. Sedlová

střecha se závěrem je kryta taškami. Severní přilehlá sakristie na pravoúhlém půdorysu, nyní upravená na kapli, je však vcelku změnami nedotčena. Původní okno a dveře z presbyteria jsou sice ztraceny, ale gotická klenba v kapli zůstala. Bývalá sakristie je zaklenuta hvězdicí, jejíž žebra z cihlových tvárníc — klínová, prolákle skosená — mají pouze patky kamenné, bez přízdních položeb se protínají v pěti svornících. Hlavní středový svorník, kruhový s krčkem, je zdoben reliéfní rozetou, jejíž deset lístků má střídavě vypouklé a vpadlé výplně. Vedlejší čtyři svorníčky jsou tvořeny kruhovými hladkými terčíky. Patky žebor nasedají na konzoly, Jehlancovité, několikrát ostruhovitě vyžlabené, kamenné. Jižní čtyřboká hranolová věž byla v gotice jen dvoupatrová (lomové zdivo, hladká omítka). Přízemí věže, nyní předsíní přístupná jednoduchým portálem pozdně gotického tvaru, je zaklenuta křížovou hřebínkovou klenbou, a do něho jsou vestavěny dřevěné schody do pozdně barokní oratoře v prvním patře. V podkroví přilehlé lodi se zachovaly na okraji gotické části věže kamenné krakorce, svědčící o tom, že původní věž měla jen přesahující dřevěné poslední zvonicevé poschodí, které bylo v 18. století nahrazeno cihelnou nadstavbou, členěnou na nárožích pilastry. Věž je nyní zastřešena čtyřbokým stanem, pobitým plechem.

Ačkoli o gotické přestavbě urbanovské svatyně nejsou zjištěny zatím písemné údaje, lze ji určit podle náhodou zachované klenby v bývalé sakristii. Především uvedená klenba zajišťuje terminus a quo vzniku přestavby kostela. Přihlédneme-li totiž pozorněji ke zmíněné rozetě na svorníku sakristie, kamenicky značně primitivně provedené, a srovnáme-li ji například se starými pečetěmi nedalekého městečka Telče, je patrné, že deseticípá rozeta v Urbanově představuje vlastně pětulistou růži Vítoviců. To je důležité, jelikož teprve roku 1419 prodal Mareš z Volfírova Janu z Hradce na Telči za 120 kop gr. Urbanov a Ořechov. Jan ml. z Hradce, syn Jndřicha z Hradce (†1398) a bratr Oldřicha z Hradce, vládl s bratrem nejprve nedílně, ale později si oddělil Telč, snad proto, že bratři se názorově rozcházel. Oldřich (†1421) se přiklonil k husitství, kdežto Jan ml. zůstal katolíkem a byl v Kostnici nazván „nejkřesťanštějším pánem v Čechách“. Podle Aug. Sedláčka zemřel roku 1420, podle Vlastivědy moravské roku 1423. Jan ml. založil v letech 1404 a 1405 ve farním kostele v Jindřichově Hradci oltáře a roku 1414 v Telči špitál. Jeho nástupcem na Telči se stal jeho syn Jan Telecký (†1452), rovněž katolík, a po něm se ujal panství Jindřich (1452—1507), za něhož byl v Telči přestavován farní kostel sv. Jakuba, roku 1443 stojící v ruinách. Přestavba byla svěřena 1454—1457, oltáře byly datovány 1469 a 1488.

Jak ukázal Josef Pekař (Žižka a jeho doba II, 1928), v kraji, tj. na západní Moravě a v přilehlých Čechách, zuřila od rozhraní 14.—15. století drobná domácí válka, za níž na Moravě „nešly soudy“. Řadu let před husitskou revolucí byly tam již nejisté poměry, jejichž ohlas je zachován například v Popravčí knize jihlavské. Spory členů panovnických rodin (na Moravě markraběte Prokopa a Jošta) a jejich přívrženců byly řešeny „ilegálně“ pomocí tlup, složených z vůdců a z chudé nízké šlechty s jejími pacholky (Suchý Čert — Hynek z Kunštátu a jeho bratr Jindřich „Zajímač“, Jan Sokol z Lamberka, vladkyové z Heraltic, z Červeného Hrádku

a jiní). Tito řemeslní žoldněři měnili pány a loupili také na vlastní pěst. Kolem roku 1400 začal útok na rod Vítkoviců, roku 1402 se udál pokus o dobytí Jihlavy, na podzim roku 1423 dobyl Žižka s Bzdinkou Telč. Není známo, pokud vím, jak se chovali v této situaci vladykové z Volfírova, kteří drželi zemanský statek Volfířov (u Dačic) s tvrzí od poloviny 14. století, tj. Bohuněk z Volfírova, jenž roku 1355 koupil Urbanov s farou a s Ořechovem od Štěpána z Březnice a od jeho nevlastního syna Hynka Tluksy. Jak uvedeno, Mareš z Volfírova prodal Urbanov roku 1419 Janu ml. z Telče. Vladykové z Volfírova měli v erbu buvolí rohy a byli tedy příbuzní s vladyky z Hodic u Třeště, kteří jsou tam na tvrzi doloženi od začátku 14. století. Téže pošlosti byli Koňasové z Kostelního Vydrní od roku 1406, neboť Marešovi toho roku bylo Vydrní vloženo do desek. I Štěpán z Březnice (tvrz a ves u Bechyně) měl v klenotu dva buvolí rohy. Uvádí se v letech 1293—1359 a držel na Moravě různé statky, Počátky, Třešť, hrad Janštejn atd. Hrad Šternberk u Telče vyženil s vdovou po Tluksovi Anežkou, čili po rodu s erbem dvou mečů a roku 1357 jej vyměnil Jindřichovi z Hradce. Ačkoli tedy účast erbu dvou buvolích rohů — pokud je známo — není v domácí předhusitské válce prokázána, mohla být románská svatyně v Urbanově za těchto událostí v okolí poškozena, zvláště patřila-li katolickému pánovi. Urbanov ležel vlastně na přímé cestě z Jihlavy do Telče (přes Stonařov a Pavlov), neboť cesta z Telče přes Třešť a Kostelec (nebo Salavice a Pístov) do Jihlavy tvoří jistou okliku.

Slohově by bylo možné srovnat gotickou klenbu v urbanovské sakristii například s branou na hradě Lipnici, která je kladena do poslední čtvrtiny 14. věku, nebo s minoritskou stavbou sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci, kde se v druhé polovině 14. století dokončovalo presbyterium (malba Krista kolem 1400), ambit a kapitulní síň. Ze vzdálenějších budov by bylo možné připomenout předsíň sv. Mikuláše ve Znojmě (kolem 1400). Ale tyto komparace by vyzněly příliš ahistoricky, typologicky. Náhodou se však zachovala v Telči klenba v presbyteriu špitálního kostelíka sv. Ducha, která je s klenbou v urbanovské sakristii tak podobná, že je lze obě přisoudit témuž staviteli, jehož jméno ovšem neznáme. Špitál v Telči byl založen — jak uvedeno — roku 1414 u pozdně románského kostela (P. Marie?), jenž však po založení špitálu byl zbořen až na věž a na západní průčelní zeď lodi (podle dnešního archeologického stavu budovy). O nové pozdně gotické špitální kapli, zasvěcené sv. Duchu, se pak zachovala zpráva o jejím stáří. Telčský purkrabí Václav z Maříže dotoval totiž roku 1486 nový oltář ve farním chrámu sv. Jakuba v Telči. Příslušný kněz tohoto oltáře měl kromě jiných povinností také sloužit jednu mši týdně „v novém kostele sv. Ducha u věže“. Kaple sv. Ducha byla tedy roku 1486 zvána „novou“, z čehož by plynulo, že gotická přestavba urbanovského chrámu mohla vzniknout nejspíše asi v polovině 15. věku. Ale snad i dříve, kdybychom například předpokládali, že k plánování nové kaple sv. Ducha došlo již brzy po založení špitálu roku 1414, i když provedení stavby se zpozdilo z nějakých nepostizitelných důvodů.

Urbanovská gotika se umělecky hlásí k tzv. „linearismu“, tj. architektonicky k stereotomnosti, která v této pozdní fázi středověku měla za

program odhmotnit novou metodou, tj. opticky, gotickou stavební hmotu, pokud tato byla dosud tolerována gotickou konstrukcí. Urbanovský venkovský podnik, zdá se, toto odhmotnění jen naznačoval například v profilaci žeber, jinak se držel (stále?) plných zdí, které by bylo možno ovšem pojednat také opticky, ale původní strukturu omítek nemáme na památce dochovanou. Presbyterium v Urbanově nebylo na vnějších plochách vůbec členěno a nenaznačuje také žádný vertikalismus. Není však nutné svádět tuto výtvarnou povahu jen na rustikálnost svatyně v odlehle malé vsi. Doba názorově již příliš pokročila.

Dvě další stavební periody urbanovského kostela, tj. přístavba manýristické kaple po celé severní straně původní románské lodi a pak celková lousseizová přestavba chrámu, byly prováděny již jinými stavebníky než původními majiteli Telče. Adam z Hradce, který na žádost své manželky hraběnky Kateřiny z Montfortu povolal roku 1595 jezuitu do Jindřichova Hradce (†1596 a po něm vládl do 1604 jeho syn Jáchym Oldřich, jímž rod po meči vymřel), daroval totiž roku 1596 patronát urbanovské svatyně těmto řádovým kněžím. Sestra Jáchyma Oldřicha Lucie Otylie, od roku 1602 provdaná za Viléma Slavatu z Chlumu a od roku 1604 jediná dědička všech panství rodu z Hradce, měla s Vilémem syna Jáchyma Oldřicha Slavatu, jehož manželka Františka (roz. z Meggau) založila roku 1651 jezuitskou kolej i v Telči a přenesla urbanovský patronát na novou telečskou instituci. Jezuité pak drželi patronát v Urbanově až do roku 1773.

Urbanovská manýristická kaple, prostá stavba z lomového kamene na obdélníkovém půdorysu, je zaklenuta třemi křížovými klenbami s hřebínky a osvětlena půlkruhovými okny s plochými omítkovými šambránami. Z románské lodi je přístupna průchodem, zaklenutým půlkruhovým pasem. Kapli kryje pult s taškami. Stěny bez členění byly na vnějšku původně zdobeny sgrafitovou jednoduchou rustikou, která byla patrná před nynější opravou presbyteria i na něm. Nebyla však před časem při opravě zachována, což lze považovat za nedostatek. Z uvedeného zřejmě plyne, že při přístavbě kaple byl obnovován celý kostel. Tuto činnost jezuitů je možno vřadit asi mezi léta 1637, kdy začaly v kostele opět matriky, a 1662, kdy podle děkanské vizitace kaple u kostela již existovala.

O stavu urbanovského chrámu po třicetileté válce se zachovala v telečské děkanské matrice rozsáhlá zpráva.

Písemné zprávy o celkové přestavbě urbanovského kostela v 18. století nacházíme jednak ve farní kronice, jednak v nápisu na náhrobní kamenné desce urbanovského faráře a vratislavského rodáka Ign. Bertrama, jenž se stal farářem v Urbanově roku 1780 a zemřel tam roku 1808. Kámen se zachoval v podlaze uvedené kapličky sv. Barbory na bývalém hřbitově u kostela a nápis na něm oznamuje, že Ign. Bertram přestavěl kostel (kněžiště a oratoř ve věži) a opatřil nové zařízení chrámu (oltáře, kazatelnu, křtitelnici). Údaje farní kroniky jsou podrobnější, nikoli však o stavební stránce obnovy. Tento rukopis o dvou svazcích, *Prothocollum domesticum parochiae Urbanoviensis* je běžnou pamětnicí sestavenou podle určitého pořádku. Sepsat „protokol“ bylo zřejmě úředně nařízeno pro všechny fary za josefínských reforem. Uměleckohistorické zprávy obsahuje hlavně

první díl kroniky. Stavební práce byly provedeny asi v letech 1780—1788, ale o staviteli není nic známo. Za dnešního stavu našich vědomostí o moravské architektuře druhé poloviny 18. století je vyloučeno dospět k určení autora slohovou analýzou. Zachovaly-li se někde účty z této doby, není nic známo. Farní kronika uvádí, že zařízení kostela (oltáře, kazatelna, křtitelnice) vznikalo od roku 1788. Hlavní dřevěný oltář s tumbovitou rokokovou mensou a s rokokovým tabernaklem (klečící andělé a vázy), s obrazem patrona kostela na zdi nad tabernaklem v řezaném rokokovém rámu neseném anděly, provedl známý jezuitský koadjutor-sochař Tobiáš Süssmayer (*1714 ve Švábsku), při práci v Urbanově již ex-jezuita. Připomíná se roku 1771 v Jihlavě, kde tehdy zhotovil kazatelnu v jezuitském chrámu. Na Süssmayerův oltář dodal obraz sv. Jana Křtitele „liechtensteinský dvorní malíř“ A. Steindl, podle Thieme-Beckera doložený roku 1750 v Telči. Šlo by tedy asi o malíře hrabat z Liechtensteina-Kastelkornu na Telči, kteří se ujali telčského panství po Slavatech na konci 17. věku, nikoli o malíře knížat z Liechtensteina. Roku 1908 byl obraz nahrazen Neumannovým plátnem. Secesní Neumannův obraz byl roku 1968 nahrazen za starší, na němž při restauraci akademický malíř-restaurátor Rudolf Růžička zjistil označení „W. Koller & Co in Wien“. Dále restauroval R. Růžička obraz Ukřižování z druhé poloviny 18. století (malovaný na červeném podkladě), který je nyní v bývalé sakristii, tzv. Černé kapli.

Uvedený sochař Tobiáš Süssmayer je také autorem rokokové kazatelny (s reliéfní kartuší a s andílky) a lousseizové křtitelnice. Mimoto lze mu připsat podle slohu — i když se kronika o tom nezmiňuje — oba vedlejší oltáře v lodi. Farní protokol však zaznamenává, že pro boční oltáře namaloval roku 1782 obrazy sv. Prokopa a sv. Mikuláše jihlavský malíř Johann Pistauer (a také obraz sv. Vendelína). Z jihlavských Piastauerů známe malíře Josefa Pistauera (*1718, †1780). Urbanovský Johann Pistauer by tedy mohl snad být Josefovým synem. Konečně farní kronika se také zmiňuje o oltáři v kostelní urbanovské kapli (s dřevěným krucifixem od dačického sochaře Františka Sebalda. Dílo této rodiny z jihozápadní Moravy nebylo dosud monograficky zpracováno).

Stavební obnova urbanovského chrámu z osmdesátých let 18. věku se dotkla románské lodi i gotického presbyteria a věže. Románská plochostropá loď byla jednak prodloužena k západu, jednak zaklenuta dvěma plackami mezi pasy, nesenými přízvedními polopilíři členěnými dvojicemi pilastrů (volutové hlavice) s patkami a úseky kladí. Rozšířená okna a nový západní portál mají stlačené polooválné záklenky odsazené (okna zvenčí jsou segmenty). Do přístavby lodi byla vestavěna hudební kruchta podklenutá valeným obloukem, uprostřed balkónkem vyložená, s dřevěným balustrovým zábradlím, přístupná šnekem v severní zdi. Východní kouty lodi byly zaobleny, nový triumfální oblouk je rovněž stlačeně polooválný. Gotické presbyterium bylo přestavěno analogicky jako loď, zaklenuto dvěma úzkými plackami a v závěru konchou. Již shora byla zmínka, že za této přestavby byla provedena v prvním patře věže oratoř, zaklenutá plackou a stará zvonice byla nahrazena zděným zvonicevým poschodím, jak to žádaly tehdejší josefínské předpisy s ohledem na požáry. Konečně dostal kostel novou sakristii (obdélníkový půdorys, placka),

přiléhající k jižní straně presbyteria a k východnímu boku věže. Vnějšek celého kostela i po obnově zůstal holý, bez členění, jako by při přestavbě došly prostředky.

V době obnovy urbanovského chrámu byla na jih od kostela vybudována i tzv. stará fara, přízemní stavení zaklenuté plackami se zrcadly.

Od přestavby pozdního 18. věku, od níž uplynulo do dneška skoro dvě sta let, se s kostelem — až na běžné opravy — nic podstatného nedálo. Lze tedy jeho historii shrnout přehledně do těchto stavebních etap:

Urbanov I: Pozdně románská tribunová svatyně s nedochovanými východními částmi. Kolem roku 1220.

Urbanov II: Novostavba gotického presbyteria se sakristií a věže na jižní straně lodi (po vypálení kostela?). Po polovině 15. století?

Urbanov III: Přístavba manýristické kaple k severní straně lodi. Obnova kostela. Kolem roku 1650.

Urbanov IV: Louisseizová přestavba celého chrámu. Novostavba jižní sakristie u presbyteria. Asi v letech 1780—1788.

— — —

Urbanovský kostel sv. Jana Křtitele není jen architektonické dílo, ale i pramen historie. V první polovině 13. století existovala v Urbanově tribunová svatyně; to znamená, že tam tehdy bylo panské sídlo. Komu patřilo a proč v Urbanově vzniklo? Písemné prameny k této otázce mlčí, první zpráva o Urbanově souvisí až s brněnskými zemskými deskami: roku 1355 Štěpán z Březnice a jeho nevlastní syn Hynek Tluksa vložili ves Urbanov s farou a s Ořečovou Bohuňkovi z Volfířova (u Dačic).

Osídlení urbanovského okolí bylo nepochybně podmíněno jednak geografickou situací, jednak starými stezkami.

Pokud jde o geografii, byla již shora zmínka o tom, že Urbanov leží na Dyji asi 6 km jižně od jejího pramene pod Hřebenem (673 m). Tento Hřeben lze nazvat „rozsochou“, připomínající kopec Rozsochatec (1233) severně od Jihlavy při popisu lesa Borku. Také od Hřebene se rozbíhají „větve“ na různé strany, oddělující jednak povodí Jihlavy a Dyje, jednak jednotlivé přítoky Jihlavy nebo Dyje. Především od Hřebene běží rozvodí — nejprve na jih a pak k západu — mezi Jihlavou (tj. jejím přítokem Třešticí) a Dyjí: Hřeben (673) — Lísek (671) — Skalníky (642) — Olšovky (kóta 613) — Ostrážka (642) u Studnice — Hory (649) — kóta 627 (jižně od Řidelova) — kóta 678 (u Velkého pařezitého rybníka) — Javořice (835) na hlavním labsko-dunajském předělu, kde Třešnice pramení. Na opačnou stranu — na východ — jde rozvodní čára mezi Jihlavou a Dyjí od uvedeného Hřebene přes kótu 683 nad Stájištěmi — přes hřebeny východně od Stájišť, Bezděkova a Pavlova (660) — přes Dol. Stranu (680) — Cimbordy (683) — kótu 681 u Hladova a Klíny (670) u Kasáren (proti Hříšici, srov. Grussbach u Mikulova a proti Želetavě) — ke kótě Zákopy (665) — kótě 666 u Valdorfu a ke trigonometru (710) u Hor atd. (proti Rokytné — Rokytnici). K severu od Hřebene (673) se táhne pásmo (Mistrův kopec 701 — Javor 677 — Špičák 732 — Popický kopec 684 — Vysoká 623 — Hennerkogel 582) mezi potokem Třešticí a Jihlávku, jižně od Hřebene kopce,

kteří ohraničují údolí Dyje jednak od jejích přítoků v telečské pánvi na západě, jednak od jejího přítoku Hříšice na východě. Je patrné pro urbanovské okolí, že jde o vysoko položený kraj „počátků“, odkud se roztekají na různé strany vody (srov. Počátky u hlavního labsko-dunajského předělu). Zmíněná rozvodní čára na západ a na východ od Hřebene (673) rozlišuje horní povodí Jihlavy od horního Povodí Dyje, oblast obrácenou k severu a oblast skloněnou k jihu. I když horní poříčí Jihlavy (Třeštsko) je chráněno od severu hlavním hřbetem labsko-dunajského předělu proti Posázaví, přece jen je horní Pojihlaví studenější než Telečsko v horním Podyjí.

V oblasti kolem Urbanova, pokud byla pomezím lesem, probíhaly zemské stezky, které jsem již určil v jiných svých pracích a které celkem na morfologii krajiny příliš nereagovaly, vyhýbajíc se údolním bažinám a směřující nejpríměji. Západní strana Urbanovska byla dána starou Humpoleckou cestou (Humpolec — Branišov — Kostelec — Třešť — Hodice — Studnice — Telč — Kostelní Myslová — Dačice atd.). Na severu procházela tzv. Lovětínská stezka (Třebíč — Přibyslavice — Kněžice — Stonařov — Třešť — Batelov — Horní Cerekev atd.). Jižní stranu tvořila rovněž pradávna komunikace Třebíč (na okraji hvozdu) — Stará Říše — Telč — Studená — Jindřichův Hradec atd. Jen východně od Urbanovska nešla lesem komunikace primárního pravěkého původu, nýbrž pouze asi místního, až kolonizačního významu: Jihlava — Stonařov — Dlouhá Brtnice s cílem buď v zeměpanské Jemnici nebo v Bítově. Podobná druhořadá kolonizační spojnice — jak již naznačeno — vznikla mezi královským statkem jihlavským a telečským, jdoucí zkráceně po diagonále pravoúhelníka starých tratí: Jihlava — Stonařov — Pavlov — Urbanov — Telč.

Konstituovat konkrétněji obraz poměrů v okolí Urbanova v první polovině 13. věku je dosti obtížné pro nedostatek dat. Dostáváme se jen ke značně hrubé představě. Pro začátky 13. věku jsou nesporná tato fakta:

1. existence královského statku Jihlavy před rokem 1233;
2. existence královského statku Brtnice (na Haberské stezce), před rokem 1224;
3. roku 1227 prodal správce Bítovska Petr tzv. Lovětínský újezd, který dostal od krále výsluhou, premonstrátskému klášteru v Louce;
4. existence královského statku Telče (až do roku 1339), doložená tribunovým pozdně románským kostelem (z první čtvrtiny 13. věku). Také sousední Kostelní Myslová byla roku 1253 zeměpanská;
5. výsluha Ranožirovců v údolí Jihlávky (Stonařov, Rancířov) asi před rokem 1233;
6. výsluha rodu s erbem pruhu pokosem s křídly jižně od Urbanova na stezce Třebíč — Telč se střediskem ve Staré Říši. Před rokem 1211?

Urbanovský statek a farnost tedy úzce sousedily se zeměpanskou Telčí (jihozápad), s Lovětínským újezdem, tj. s Třeštskem (sever), s ranožirovským Stonařovem (s Pavlovem?, severovýchod) a se Starou Říší v povodí Hříšice, odděleného od Urbanovska v údolí Dyje hřbetem (jihovýchod). Na začátku 13. století souviselo tudíž Urbanovsko ještě ze dvou stran

s původním zeměpanským majetkem, ale z dalších dvou stran již se šlechtickými výsluhami. Ves Pavlov s farním kostelem sv. Víta, z jehož původní stavby se zachovala jen věž, držel v polovině 14. věku Albert ze Stonařova (Ranožirovec). Rovněž ve Stájištích se nejprve uvádí erb jeleňního parohu (1365 Jindřich z Louček), ačkoli jméno vsi Stájiště (tj. zaniklé Stáje, srov. ves Stáj na třebíčském klášterství) by ukazovalo spíše na příslušnost k nějakému velkostatku. I Bezděkov snad měl kdysi vztah ke Stonařovu (zaniklá ves Pivnička, roku 1365 stonařovská, leží v katastru Bezděkova), kdežto Panenská Rozsíčka — zdá se — se klonila k Hodicím.

Jak naznačeno shora, urbanovský statek ve 14. století byl malý. Farnost v 17. věku tvořilo sedm vsí: Urbanov, Žatec (Žatče), Ořechov (Ořechová), Stranná (Stránka, Malá Stranná), Sedlejov, Nevcehle, Panenská Rozsíčka. Rozsah telečského zboží je doložen teprve roku 1366: Město Telč a 11 vsí (Sedlejov, Mysliboř, Dyjice, Zvolenovice, Slaviboř, Černič, Krahučí, Hostětice, Vanov, Šiškov, Volevčice). Je zajímavé, že telečský Sedlejov náležel farou k Urbanovu. Od které doby? Pro Urbanov je důležitá listina z roku 1257 o sporu Ludmily z Říše o patronát kostela ve Staré Říši, v níž se uvádí farní obvod staroříšského chrámu: Markvartice, Vojkovice, Velké a Malé Štítky (Hory), Pfaffendorf (Hladov), Sedlatice, Olšany, Římov s Lipolcem (zaniklé), Veselí (Nepomuky). Farnost zřejmě sousedila s urbanovskou farností a respektovala ji, jako východně byla omezena asi farou v Předíně. Mnohem záhadnější jsou však dějiny moravské části Lovětínského újezdu na sever od Urbanova, jenž asi měl podle přírody dosahovat až ke shora popsanému rozvodí mezi Jihlavou (Třeštskem) a Dyjí (Telečskem) a jenž byl roku 1227 prodán klášteru Louce. Ale po klášterním majetku tam není později ani stopy, jak jsem již kdysi ukázal ve své monografii o Třešti.

České knížecí osídlení hvozdu se jeví stereotypně. Při přechodu staré stezky přes vodní překážku nebo popřípadě na křižovatce stezek vznikne jádro, nazvané topicky a kolem něho pak celá řada vsí, buď čeledních, buď posesívních a v nejvyšších polohách opět topických. Viz například velkostatky Jihlavu, Brtnici, Telč ba i Starou Říši, která koneckonců mohla být darována až po knížecí kolonizaci. Lze dále také vytušit, že například rod Ranožirovců dostal výsluhu na stezce v lese a roztáhl se po celém povodí Jihlávky. V Lovětínském újezdu bychom očekávali podle zprávy z roku 1227 souvislý premonstrátský velkostatek, ale v polovině 14. století je celé území rozsekáno na drobné vladycké statky, jejichž rodové vztahy nedávají smysl. Nešlo tedy ani o analogii k Ranožirovcům na Jihlavce nebo k rodu pruhu pokosem na Hříšici. Podobně je roztrženo i okolí Urbanova a také tu není nijak jisté, že se jednalo o rozrod rodu původní rozsáhlé výsluhy. Není-li však možné myslet na rozrod, nabízí se analogie se starým sídelním územím, kde také odedávna převládaly nejprve drobné statky a velkostatky vznikaly hrabivostí feudálů vývojem. Čili opačným postupem.

Tím by snad bylo možno pochopit situaci v Lovětínském újezdu po roce 1227. Na Haberské stezce existovaly královské velkostatky Jihlava a Brtnice, které byly roku 1234 darovány cisterciáčkám v Tišnově. Kolem roku 1240 bylo objeveno na Jihlavsku rudné bohatství a král prostě tišnov-

skému klášteru roku 1240 Jihlavsko a Brtnicko sebral. Poněvadž rudy byly nalezeny i na Třeštsku a moravské části Lovětínského újezdu, bylo patrně zeměpánem odebráno louckému klášteru také toto území. Svědčilo by o tom například jména hradu Janštejna, pochází-li od Jana Lucemburského, batelovské léno pánů z Lipé a jiné okolnosti. Teprve asi ve 14. století, když mnohá velká očekávání zklamala, rozdává se nebo se rozprodává osídlená krajina v malých dávkách. Třeštská tvrz měla jen městečko a dvě vsi, hodická tvrz a kostelecká tvrz byly podobně chudé. Nejdříve se na začátku 14. věku objevují v bývalém Lovětínském újezdu vladykové z Hodic erbu dvou buvolích rohů.

Je otázka, zda zeměpán si mohl dovolit stejný postup — jako u klášterů, jichž byl majetníkem — i proti výsluhám šlechty. Tím se dostáváme zase k Urbanovu, ležícímu na podružné cestě mezi Telčí a Stonařovem. V pohoří východně od této stezky, od Urbanova a od Pavlova, existovalo — jak známo — také rudné území. Urbura dnešních hor (Velké a Malé Štítky), které roku 1257 příslušely ke staroříšské faře (což neznamená v té době také příslušnost k světskému panství) ještě roku 1345, byla potvrzována královským městům Jihlavě a Jemnici. Podle polohy mohl být Urbanov na začátku 13. věku buď zeměpanský (jako Telč) nebo — uvažujeme-li náznaky 14. století — snad i statkem rodu erbu parohu, tedy Ranožirovců. Pozoruhodné je, že toliko u Urbanova nalézáme místní německá jména, Urbanov, Nevcehle, Lipolec, Pfaffendorf, snad i Pavlov, ačkoli jinak v celém okolí převládá česká místní nomenklatura. A tato německá jména jsou pro nás i jistým vodítkem v dějinných temnotách Urbanova 13. století. Totiž Urbanov, Lipolec, ale též Stranu lze shledat i v okolí Dačic, kde předměstí Dačic slulo Strana a v nejbližším okolí Dačic leží Lipolec, Urbaneč, Lindheřovice, Volfířov, Markvartec, Rudolec atd. Tyto shody jsou sotva náhodné, ale jejich interpretace není asi jednoznačná. Německá jména u Urbanova na Telečsku lze nepochybně vysvětlit německou kolonizací v důsledku horního podnikání, avšak u Dačic šlo o německou kolonizaci zemědělskou. Velkou nesnází je okolnost, že nejstarší dějiny Dačic nejsou vyjasněné.

Historické počátky Urbanova zůstávají z naznačených důvodů sporné. Snad je nejpravděpodobnější — podle komparace Dačic a Urbanova —, že Urbanov byl v první polovině 13. století ještě zeměpanský, není-li zřejmé, kdy se dostaly Dačice do soukromých rukou.*

* Rukopis dosud nepublikované studie z roku 1968 je uložen v Archivu Masarykovy univerzity v Brně. Je k němu připojena poznámka autora, že považuje za zbytečné uvádět základní literaturu k Urbanovu a že lze připomenout některé jeho a Hosákovy články a stat A. Vavrouškové, Z archivu a knihovny premonstrátské kanonie na Strahově, CSPS LVI, 1948, 132 n.

DIE ST. JOHANNES-PFARRKIRCHE IN URBANOV

Eine bisher nicht publizierte Studie, eine der letzten Arbeiten des verewigten Václav Richter (aus dem Jahre 1968) befasst sich mit der Geschichte der Pfarrkirche in Urbanov bei Telč. Den grössten Augenmerk widmete der Autor ihrer romanischen Periode (um 1220), die er in einem weiteren Zusammenhang mit der Geschichte der Architektur im südwestlichen Mähren bringt (ein wertvolles Verzeichnis der Ortschaften in dieser Region mit den aus der spätromanischen- und Übergangsperiode stammenden Bauten wird angefügt). Unter Berücksichtigung des Bautyps — Emporenkirche — schildert V. Richter ebenfalls die Geschichte der Besiedlung dieses Gebietes. U. a. ist er zum Schluss gekommen, dass Urbanov in der ersten Hälfte des 13. Jh. höchstwahrscheinlich noch landesfürstlich war.